

ÉRETTSÉGI VIZSGA • 2021. május 3.

**MAGYAR NYELV
ÉS IRODALOM**

**EMELT SZINTŰ
ÍRÁSBELI VIZSGA**

**JAVÍTÁSI-ÉRTÉKELÉSI
ÚTMUTATÓ**

EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA

A javítási-értékelési útmutató tartalmi elemeitől eltérő minden jó választ el kell fogadni!

Szövegértési és nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsor

Olvassa el figyelmesen az alábbi szöveget, és válaszoljon a kérdésekre!

Lapis József: Ősz és tél között – egy toposz nyomában (részlet)

(1) Az ember életének állandó vonatkoztatási pontja az idő, mely elsősorban múltként tételeződik számára, mégpedig úgy, hogy nem feledkezhet meg arról, hogy nem az idő múlik: ő múlik el. Az elmúlás mindig tudott, de nem mindig tudatosított állapot. A „mi”-ként felfogott idő mérés (például óra) általi absztrahálása inkább megfélemlített az elmúlás „miként”-jéről, mint szembesít vele. A mért idő mint tárgyiasított jelenség az idő embertől független, külső létezésének illúzióját tárja elénk, s egyszersmind ezáltal lehetőséget is nyújt a hozzá való viszonyra. A mért idő nem válik kevésbé fenyegetővé – a percek, órák halmazainak észlelése és gyakorlati kezelése kiváltotta frusztráció az ár a mindennapi élet működtethetőségéért. Az idő mérésének „órán túli” módozatai rendre a természeti idő ciklusaihoz kapcsolódnak; a mechanikus szerkezetek általi ismétlődések (másodperc, perc, óra) sokkal kevésbé hatnak alapvető fontosságúnak (és egyben észlelhetőnek), mint általában a napok, évszakok, évek.

(2) A hetek és hónapok kevésbé nyilvánvaló észlelhetősége (ki tartja például számon a holdciklusokat?) olyan társadalmi gyakorlattal van megtámogatva, mint például a hétvégi pihenőnapok. A rendszertelen és kiszámíthatatlan munkabeosztásban dolgozók általános tapasztalata a hetek és hónapok összefolyása és nehezebb elkülöníthetősége. A mérsékelt égövi területeken a legáltalánosabban és legnyilvánvalóbban számon tartható és számon tartott természeti ciklusokat a napok egymásutánisága és az évszakok (és ezzel együtt az évek) váltakozása jelenti.

(3) Nem véletlen, hogy ezek a ciklusok lettek leginkább különféle szimbolikus és allegorizációs eljárások forrásai, beszéljünk a művészetek bármely területéről (a mítoszoktól a népművészeteken át a modern líráig) az ókortól napjainkig. A virradattól a délen át az estébe hajló nap csakúgy, mint a nyáron és őszen át a tavasztól télig tartó év **analógiásan** a születéstől az érett életszakaszon át a halálig terjedő emberi életpályával kapcsolódtak össze. [...]

(4) Ha az előbb vázolt **analógiás** ciklusokat ívekként vizualizáljuk, akkor a legnagyobb különbség a viszonyban részt vevő felek között az, hogy míg a természeti ciklusokban az ív, körré alakulva, elindul visszafelé, addig az ember pályáve keletkezik és megszakad valahol. Ez a különbség eltérőképp tételeződik és válik jelentéssé a különböző ábrázolások során, és leginkább a – keleti, indiai világnézetekhez inkább köthető – ciklikus-visszatérő és a – nyugati, európai szemlélethez közelebb álló, a teremtett világ rendjét jelképező – lineáris-előrehaladó időfelfogás szembeállíthatóságán alapszik. [...]

(5) A ciklikus időfelfogás hatásának jellemző példája lehet Petőfi Sándor *Itt van az ősz, itt van újra...* című ismert költeménye, mely épp azáltal válhatott a meghittség, otthonosság emblemikus versévé, hogy az őszhöz kapcsolódó hagyományrendszer elemeit a körkörös idő keretébe helyezte, és ezáltal kiemelte azokat az elmúláshoz köthető tradícióból. [...] Ezért társulhat az ősz képzetéhez itt a nyugalom, pihenés érzete – van belőle felébredés. Németh G. Béla úgy fogalmaz, hogy a mű „a létezés dala, a létezés örömeinek dala. Ennek jegyében lett nála az ősz is, szemben az átöröklött hagyománnyal, nem a halál, hanem a megújuló élet szimbóluma.” [...]

(6) Az ősz elsősorban a tűnő idő emblémája. Az európai költészetben, a lineáris időfelfogást követve, „az ősz az öregkor, az elmúlás, a hanyatlás, a rezignáció képe”. De nem kizárólagosan ezeké. Az ősz legalább annyira fontos úgy is, mint átmeneti, ellentmondásos jelenség: „Még mindig emlékeztet az elmúlt nyár melegére, de már ad villanásnyi ízelítőket a közeledő zord télből.” Egyesíti magában a múlt emlékeztetését és a jövő ígérettelenségét. Az őszábrázolások szerves részét képezi ez az alapvető kettősség. Az aratáshoz, fényhez, meleghez, szürethez és gyümölcséréshez kötődő őszelő termékenysége éppúgy jelen van, mint a hervadáshoz, elmúláshoz, sötéthez, csapadékhoz és hűvöshöz fűződő ősztető. Ezt az **ambiguitást** – allegorikusan az emberi életre vonatkoztatva – viszik színre például a *Szeptember végén* első strófájának jellegzetes ellentétpárjai. [...] Az első strófa utolsó két sorának hangzóssága azért is

érdemel külön figyelmet, mert ezek a sorok jelentik az átvezetést a vers többi része felé, mely a halál felé billen. Ebben a két sorban azonban még ott visszhangzik a „nyár” emlékezete, mégpedig a kétszer megismétlődő, jelentésében a nyárhoz kötődő képzetekkel éppenséggel ellentétes „már” szóban. [...] A feloldhatatlan kettősség olyan sorokban is megmutatkozik, mint a „Letörlni véle könyűimet érted, / ki könnyeden elfeledéd hivedet” szöveghely, hiszen a „könnyeden” szó (mely a korábbi „könyűimet” **paronomáziája**) éppenséggel a *könnyes*, azaz nehéz, fájdalmas felejtést (avagy, ezek szerint, emlékezést) hívja elő. Nem véletlen, hogy a hangzósság iránt annyira lelkesülő Kosztolányi épp e versben találja meg „bezárva” az ősz.

(7) Ugyanő máshol így jellemzi az ősz átmenetiségét: „Csodálatos pillanat... melyben találkozik az érett élet telisége is és a kezdődő halál, mely már végtelen. Édesség, gyümölcsök cukros édessége és keserűség, magok mély, tartalmas keserűsége. Hadd rajongjalak körül, te csodatevő, ki életet és halált példázol, s fájdalmat adsz, mely szép, s szépséget, mely fáj, megértetve, hogy csak az lehet szép, ami fáj is.”

(8) Weöres Sándor *Valse triste*¹ című költeménye esetében szintúgy valamiféleképpen az ősz, illetve az őszi világ bemutatásáról van szó. [...] A *Valse triste* címe szerint keringve szomorúan körbetáncolja az ősz-toposzokat, megérinti őket, mindegyikkel fordul egyet, és játékba lép velük nem évődve, inkább ironikusan. Egyszerre fordul az elmúlás lineáris szemlélete felé, ám alapvetően ciklikus, visszatérő struktúrákkal dolgozik, mind a vers szerkezetét, mind képiségét tekintve. [...]

(9) Az őszi kavalkáddal és különböző minőségek keveredésével áll szemben, ellenpontként a tél. Amikor a tél a halál jelölője lesz, akkor egyik legjellemzőbb **attribútuma** a némaság, a csönd, [...] a magyar nyelviségben a „tél”-be erőteljesen beleivódott a halál.

Forrás: Lapis József (2014): *Ősz és tél között – egy toposz nyomában*. In: Lapis József (szerk.) *Az elmúlás poétikája*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. 53-61.

Módszertanilag indokolható célból a feladathoz igazított szöveg

1. Az Ősz és tél között – egy toposz nyomában című szövegrészlet Az elmúlás poétikája című értekezés egy részlete. Nevezze meg az értekezés műfajának két jellemzőjét!

Lehetséges válaszok:

- a tudományos szövegek alapvető típusa, műfaja
- célja: a kutatásokon alapuló eredmények megosztása, publikálása a szakmai közönséggel, önálló, új értelmezés, álláspont megosztása másokkal
- nem jelenik meg az érzelm kifejezés (bölcsészettudományok esetén lehet érintkezés az esszével)
- tárgyilagos, személytelen előadásmód
- érvelő típusú munka, melyben az érvelés tudományos igényű és módszerekkel történik
- középpontjában egy kutatási kérdés áll
- fontos követelmény a pontos bibliográfia /szakirodalom feltüntetése
- hivatkozások
- alapos adatgyűjtés/gyűjtőmunka előzi meg a megírást
- a bölcsészettudományok területén a szövegek olvasása, elemzése maga az adatgyűjtés
- nyelvezete választékos, normakövető
- szakkifejezések, szaknyelv használata
- idegen vagy idegen eredetű szavak használata
- többszörösen összetett, kijelentő mondatok használata

Adható: 2, 1, 0 pont

Egy helytálló közlés 1 pont.

¹ A cím jelentése: 'Szomorú keringő'.

2. A szöveg több idegen szót tartalmaz, melyeknek megadjuk a főnévi jelentését. A szövegkörnyezet ismeretében kapcsolja össze az alábbi jelentéseket a szövegben kiemelt idegen szavakkal!

- a) különböző értelmű, de hasonló hangzású szavak egybefűzése **paronomázia**
b) kétértelműség, kettősség **ambiguitás**
c) hasonlóság, megegyezés, megfelelés **analógia**
d) olyan tulajdonság, mely szükségszerűen hozzátartozik valakihez, valamihez **attribútum**

Adható: 4, 3, 2, 1, 0 pont
Egy helytálló párosítás 1 pont.

3. A szerző alapvetően kétféle időfelfogást említ. A szöveg információi alapján töltsé ki a táblázatot! (4)

Szemlélet, világnézet	Időfelfogás	Az emberi élet pályája
keleti, indiai	ciklikus, visszatérő	analóg a természettel
nyugati, európai	lineáris, előrehaladó	keletkezik és megszakad / születik és véget ér / nem analóg a természettel / a teremtett világ rendjét leképező

Adható: 2, 1, 0 pont.
Minden helyesen kitöltött sorért 1-1 pont adható.

4. Nevezzen meg az őszön kívül két időtoposzt a szövegben is említett jelentésével vagy attribútumával együtt! (3,9)

Lehetséges válaszok:

- **tél** halál, némaság, csönd
- **tavas, virradat** születés
- **dél / nyár** érett életszakasz
- **este** az emberi életpálya vége, a halál
- **év** az emberi életpálya

Adható: 2, 1, 0 pont.
A teljes megoldásra (toposz és jelentése/attribútuma együtt) adható csak 1-1 pont.

5. Az olvasott szöveg egy-egy bekezdése összekapcsolható az alábbi idézetek valamelyikével. Adja meg a bekezdés számát, majd szó szerint idézze csak azt a szövegrészt, amely leginkább alapjául szolgált döntésének!

- a) „Ezt hozta az ősz. Hús gyümölcsöket
üvegtálon. Nehéz, sötét-smaragd
szőlőt, hatalmas, jáspisfényű körtét,
megannyi dús, tündöklő ékszerét.” **A bekezdés száma: 6**

Kosztolányi Dezső: *Őszi reggeli*

A szöveg részlete: „szürethez és gyümölcséréshez kötődő őszelő termékenységé”

Elfogadható a 7. bekezdés is, ha az idézett szövegrész: „Édesség, gyümölcsök cukros édessége”

- b) „Mindegy, hogy rég vagy nem-rég,
nem marad semmi emlék,
az ember szíve vásik,
egyik nyár, mint a másik.”

A bekezdés száma: 8

Weöres Sándor: *Valse triste*

A szöveg részlete: „alapvetően ciklikus, visszatérő” / „visszatérő struktúrákkal dolgozik”

- c) „Levetette szép ruháit,
Csendesen levetkezett;
Majd felöltözik, ha virrad
Reggele, a kikelet.”

A bekezdés száma: 5

Petőfi Sándor: *Itt van az ősz, itt van újra ...*

A szöveg részlete: „van belőle felébredés” / „a körkörös idő keretébe helyezte”

- d) „Most tél van és csend és hó és halál.”

A bekezdés száma: 9

Vörösmarty Mihály: *Előszó*

A szöveg részlete: „a „tél”-be erőteljesen beleivódott a halál” / „a tél a halál jelölője lesz” / „egyik legjellemzőbb attribútuma a némaság, a csönd”.

Adható: 4, 3, 2, 1, 0 pont

Más megoldás is elfogadható abban az esetben, ha a vizsgázó érdemben alátámasztja döntését a szövegből vett idézettel. Kizárólag azok a motívumok szerepelhetnek az indoklásként megadott szövegrészletben, amelyek a versrészletet alátámasztják.

Pl. a c) idézethez az 5. bekezdést választja, indoklása pedig: „Petőfi Sándor *Itt van az ősz, itt van újra...* című ismert költeménye”

6. Az idő metaforikus, szimbolikus jelentéseivel a regényirodalomban is találkozhatunk. Olvassa el az alábbi két regényrészletet, majd összefüggő mondatokban adja meg választát a feltett kérdésekre! (Két-két tartalmi elemet írjon!)

a) „Körültem minden elváltozott. Hiába éled a fiatalos². Hiába sarjaz a rét; nékem nem kékülnek többé a domború hegyek, nékem nem csereg a patak, nem virít a rózsabokor... Nem lehelnek ezek többé nyugtatást ebbe a széjjelmorzolt szívbé, nem folynak belőlök többé örömek... Mikor a természet kebelében feküdtem, mikor azokat hörpölve szívtam jóltévő poharából – édes örömek, odavagytok! Kedves helyem ezután a temetőkert... Ott, ahol a bodza boltos gallyaival egy sírhalmot árnyékoz...” (Kármán József: *Fanni hagyományai* 1794)

Forrás: <https://mek.oszk.hu/00700/00722/00722.doc> LVIII rész

Mi a kapcsolat Fanni létállapota és a szöveg 4. bekezdésének gondolatai között?

Lehetséges válaszelemek:

- **a természeti ciklus és Fanni útja szétválik / ellentétbe állítható**
- **a természet újraéled,** tavaszodik/ ciklikus körforgás / a természeti ciklus ritmusa
- **Fanni haldoklik,** élete egyszeri, az emberi élet elmúlásának példája
- a ciklikus-visszatérő és a lineáris-előrehaladó időfelfogás szembeállítása

² fiatal fákból álló erdő

b) „Ákos összehúzta mogyorószín őszikabátját, mert fázott. Valami motozást hallott fönn, magasan fönn a levegőben.

– Ez az ősz – gondolta.

Milyen hirtelen jött. Nem fönségesen, nem halálosan, nem nagy pompájában, arany levél-szőnyegével és gyümölcsös koszorújával. Kis ősz volt ez, alattomos, fekete, sárszegi³ ősz. Sötéten gubbasztott mozdulatlan bokrokban, fák felett, házak tetején. A város alján füttyentett egy vonat, és elhangzott a füttye. Kietlen unalom borult mindenre. Vége volt a melegnek. Mindössze ennyi volt.”

(Kosztolányi Dezső: *Pacsirta* 1924)

Forrás: <http://mek.oszk.hu/00700/00754/00754.pdf>. Tizenkettedik fejezet

Értelmezze Kosztolányi Dezső *Pacsirta* című regényének utolsó előtti fejezetéből a sárszegi ősz! Ön szerint a tér (Sárszeg) és az idő (ősz) hogyan határozzák meg egymást?

Lehetséges válaszelemek:

A változás, a kitörés lehetetlenségére utal mind a tér, mind az idő.

- **Sárszeg:** kisváros; beszélő neve van
meddő, tehetetlen, lehúzó, unalmas, átrobog rajta az idő
„lehúz, altat, befed”
parlagiság
- **ősz:** nem halálos, nem fönséges, nem pompás / kisszerű, alattomos, fekete; a kronotoposz az idő ciklikusságát erősíti; minden visszatér a régi kerékvágásba (*Pacsirta* hazatérése után)

Adható 6, 5, 4, 3, 2, 1, 0 pont

a) **2 pont a tartalmi elem, 1 pont a megfogalmazás**

b) **2 pont a tartalmi elem, 1 pont a megfogalmazás**

7. Az alábbi versek, versrészletek* mindegyike megidéz egy-egy évszakot. Adja meg a költők teljes nevét, majd válaszoljon a kérdésekre!

Szerző	Idézet	Feladat
Radnóti Miklós	„Belőle nőttem én, mint fatörzsből gyöngye ága, s remélem, testem is majd e földbe süpped el. Itthon vagyok. S ha néha lábamhoz térdepel egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom.” <i>Nem tudhatom...</i>	Nevezze meg azt a műfajt , amely a magyar irodalomban leginkább ehhez a költőhöz köthető! ekloga/ecloga
József Attila	„Légy fegyelmezett! A nyár ellobbant már. A széles, szenes göröngyök felett egy kevés könnyű hamu remeg. Csendes vidék.” <i>Téli éjszaka</i>	Milyen verstípusra utal a kezdősor? megszólító, önmegszólító

³ Sárszeg: irodalmi névadás, a *Pacsirta* című regény helyszíne

Csokonai Vitéz Mihály	„Kertem nárcisokkal Végig ültetéd; Csörgő patakokkal Fáim éltetéd; Rám ezer virággal Szórtad a tavaszt S égi boldogsággal Fűszerezted azt.” <i>A Reményhez</i>	Melyik stílusirányzat jellemző jegyeivel találkozunk ebben a versszakban? rokokó
Kosztolányi Dezső	Piros levéltől vérző venyigék. A sárga csöndbe lázas vallomások. Szavak. Kiáltó, lángoló igék. <i>Októberi táj</i>	Milyen szóképet talál a 2. sorban? szinesztézia(k)

*Az egyik vers/versrészlet a *Számadás* kötet egyik ismert darabja.

Adható: 6, 5, 4, 3, 2, 1, 0 pont

4 helyesen megadott költő teljes neve: 2 pont.

3 helyesen megadott költő teljes neve: 1 pont. Kevesebb jó megoldás nem ér pontot.

A kérdésekre adott jó válasz 1-1 pont.

**8. Vizsgálja meg a szöveg alábbi mondatát, és fejezze be a megkezdett állításokat!
Pontosan fogalmazzon!**

Nem véletlen, hogy a hangzósság iránt annyira lelkesülő Kosztolányi épp e versben találja meg „bezárva” az őszet.

a) A mondat szerkezetét tekintve: összetett, alárendelő, alanyi

b) Az első tagmondat állítmánya: nem véletlen

az állítmány fajtája: névszói

c) A „lelkesülő” szó szófaja: (folyamatos) melléknévi igenév

d) A „találja” szóban előforduló mássalhangzótörvény: írásban jelöletlen / nem jelölt teljes hasonulás

Adható: 4, 3, 2, 1, 0 pont. Az **a)** és **b)** feladatban csak a teljes és hibátlan válaszáért jár pont, a **c)** feladatban a melléknévi igenév válasz is elfogadható.

9. Hamlet híres szavait Arany János fordításában ismerjük leginkább:

„Kizökkent az idő; - oh, kárhozat!
Hogy én születtem helyre tolni azt.”

De más fordításokat is ismerünk, ezekből közlünk most hármat.

„Korunk meghibbant⁴: - Óh balvégzet átka,
Hogy helyrelökni jöttem e világra.” (Telekes Béla, 1903)

⁴ A *hibban* szó korabeli jelentése: 'félrecsúszik', 'egyensúlyát veszti', 'a test valamely része megrándul'

„Kibicsaklott az idő. Átka rajtam:
Azért születtem meg, hogy helyre rakjam.” (Eörsi István, 1999)

„A világ szétesett; átok ül rajtam,
Most én kellek hozzá, hogy összerakjam.” (Nádasdy Ádám, 2001)

a) A különböző fordítások alapján töltsse ki a táblázatot!

Fordítók	Az első mondat / tagmondat alanya	Az első mondat / tagmondat állítmánya	Hamlet feladata (E/1.)
Arany János	az idő	kizökkent	„én születtem helyre tolni azt”
Eörsi István	az idő	kibicsaklott	„Azért születtem meg, hogy helyre rakjam”
Nádasdy Ádám	a világ	szétesett	„én kellek hozzá, hogy összerakjam”
Telekes Béla	korunk	meghibbant	„helyrelökni jöttem e világra”

b) A kitöltött táblázat elemeit megvizsgálva és összehasonlítva Ön szerint melyik az a fordítás/értelmezés, amely leginkább eltér a többitől? Választását összefüggő mondatokban indokolja!

Nádasdy Ádám fordítása tér el leginkább a többitől,

Lehetséges indoklások:

- a másik három fordításban az igei állítmányok: *kizökkent*, *kibicsaklott*, *meghibbant* (megrándult) egy mozzanatra utalnak,
- a *kibicsaklott*, *kizökkent*, *megrándult idő* egyszeri mozdulattal (tettel) helyrerakható,
- a *szétesett világ*ot azonban csak hosszadalmas munkával lehet összerakni, ha ez egyáltalán lehetséges,
- a „szétesett világ” a 20–21. századi ember világlátása, tapasztalata / a minden egész eltörött élménye;

Adható: 6, 5, 4, 3, 2, 1, 0 pont

a) Egy-egy hibátlanul kitöltött sorért 1-1 pont adható. Összesen 3 pont.

b) A fordító megnevezése: 1 pont, indoklás: 1 pont, nyelvi minőség: 1 pont.
Összesen 3 pont.

A szövegben előforduló idézetek szöveghelye, forrása: Kappanyos András 2015. *A kizökkenség története: egy verssor utazása a kultúrában*. In: *Alföld*, 66 (7). 66–75.

10. Az irodalmi művekben gyakran vetjük össze az elbeszélt időt az elbeszélés, történetmondás idejével. Írja be a táblázatba a jellemző jegyek betűjelét és a jellemző szövegek számjegyét!

	az elbeszélt idő nagyjából megegyezik az elbeszélés idejével	az elbeszélt idő nagyobb, hosszabb, mint az elbeszélés ideje	az elbeszélt idő rövidebb, mint az elbeszélés ideje
Jellemző jegyek	c	b	a
Jellemző szövegek	2	1	3

Jellemző jegyek:

- a) megnyújtott, megállított idő
- b) sűrítés, időtömörítés
- c) dialógus

Jellemző szövegek:

- 1) „És ez így megy évrül-évre,
Télen-nyáron, szünet nélkül;
Harmat-arca hó napon ég,
Gyöngé térdre fagyban kékül.

Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.”

Forrás: mek.oszk.hu/00500/00597/html/vs185302.htm. Arany János: *Ágnes asszony*

- 2) ROMEO Szentnek s zarándoknak hát nincs-e ajka?
JÚLIA Van, ámde csak imádkoznak vele.
ROMEO Ó, szent, kezed ajkad kövesse, rajta,
Halld meg imám, ne lökj pokolba le.
JÚLIA A szent csak áll, bár hallja az imát.
ROMEO Állj s a jutalmat én veszem im át.
Ajkadtól ajkam így lesz büntelen.

Forrás: mek.oszk.hu/00400/00492/00492.htm#1 Shakespeare: *Rómeó és Júlia*

- 3) „Az új vendég kezébe vette az asztalkendőt, leporozta maga előtt, sőt jobbra és balra is az asztalterítőt. Aztán figyelmesen kibontotta a szalvétát, mintha valamely varázslatot művelne; az asztalkendőt aztán a nyakába kötötte, jól elrendezvén azt elől a mellén, hogy ráncot ne vessen, valamint hátul a gallérjánál, hogy az asztalkendő két csücske hasonlatos lett valamely pár malackörömhöz.

Ez után a művelet után új helyre tette az asztalon a sótartót, a paprikatartót, fogszikkasztót, mint valamely kis bálványokat, amelyeknek megengedtetik résztvenni a közlő ceremóniában. Látszott, hogy nem először végzi ezt a fontos műveletet, minden kis bálványnak megvolt a maga helye, amelyre engedelmesen elvonult.”

Forrás: mek.oszk.hu/00700/00765/00765.htm Krúdy Gyula: *Isten veletek, ti boldog Vendelinek!*

Adható: 4, 3, 2, 1, 0 pont

A SZÖVEGALKOTÁSI FELADATOK ÉRTÉKELÉSÉNEK ÁLTALÁNOS ELVEI

1. A javítási-értékelési útmutató tartalmi elemeitől eltérő minden jó választ el kell fogadni!
2. A vizsgázó teljesítményének értékelését nem befolyásolhatja sem az, ha az értékelő személyes értékítélete eltér a feladatban tárgyalt probléma, kérdés, jelenség általánosnak tekinthető megítélésétől, sem az, ha a vizsgázó véleménye eltér az általánosnak tekinthető megközelítéstől.
3. A szövegalkotási feladatok értékelése a teljesítménytartományokban közölt kritériumok, valamint az adott feladathoz tartozó lehetséges tartalmi elemek figyelembevételével történik. A lehetséges tartalmi elemekben megfogalmazott fogalmi kifejtettség nem kritériuma a maximális pontszámnak.
4. A lehetséges tartalmi elemek felsorolása nem jelenti azt, hogy a helyes feladatmegoldásban valamennyi elemnek szerepelnie kell. A lehetséges tartalmi elemekben adott választól eltérő minden jó megoldás értékelendő.
5. A javítási-értékelési útmutató közli a műértelmező szövegalkotás, valamint a reflektáló szövegalkotás feladatokra adható pontok teljesítménytartományait.
4. Az értékelő az adott feladatmegoldást az egyes értékelési szempontokon belül abba a teljesítménytartományba sorolja be, amely kritériumainak az a leginkább megfelel. A teljesítménytartományokon belül – a megfelelés mértékének, arányának megfelelően – az értékelő dönt az elért pontszámról. Az elvárt terjedelemtől való eltérés pontvesztéssel jár, ide értve az alacsonyabb vagy a jelentősen magasabb szószámú kidolgozást.
6. Az értékelő tanár a dolgozatban jelöli a tartalmi, a szövegalkotási, a nyelvhelyességi és a helyesírási hibákat, valamint a feladatkiírás szempontjából releváns helyes válaszelemeket. A jelöléshez, valamint a helyesírási hibák pontozásához a mellékletben közöltek az irányadók.
7. Ha a vizsgázó nem a feladatban kitűzött témát dolgozta ki, vagy egyáltalán nem oldotta meg a szövegalkotási feladatot, a szövegalkotási feladatra adható pontszáma minden értékelési szempont esetében 0 pont.

MŰÉRTELMEZŐ SZÖVEG ALKOTÁSA Tartalom – adható összesen 15 pont. A bázisszöveg és feladat értéke; tudáskeretének ismerete (vonatkozó tárgyi tudás, általános tájékozottság); a válaszelemek a feladat szempontjainak, szövegbázisának való megfelelése (problémaérzékenység, lényeglátás, tématarítás, gondolatgazdagság, releváns példák, véleménynyilvánítás) szerint.	
Pont	A teljesítménytartomány jellemzői
15-12 pont	a feladatban kijelölt valamennyi értelmezési szempontra utal, kitér, válaszol; kifejtett, indokolt, tárgyszerű állítások, következtetések; ítélőképesség, releváns értékítélet; az értelmezési szempontoknak megfelelő tárgyi-fogalmi tudás meggyőző alkalmazása; indokolt példák, hivatkozások
11-6 pont	részleges megfelelés a feladat szempontjainak; helyenként kifejtetlen állítások, következtetések; a tárgyi-fogalmi tudás részben elfogadható alkalmazása, esetleges tárgyi tévedések; több elemében helytálló kifejtés, releváns vélemény
5-0 pont	alig vagy nem reflektál a feladatban adott szempontokra; többségükben felületes, tartalmatlan közlések, megalapozatlan állítások; hiányos, téves tárgyi-fogalmi tudás, esetenként alapvető félreértések
Szövegszerkezet – adható összesen 5 pont. A felépítés (gondolati íve, logikája, a műfajnak való megfelelés); a szerkezet (koherencia, arányosság, tagolás, terjedelem: 400-800 szó) szerint.	
5-4 pont	tudatosan felépített gondolatmenet; arányos tagolású szerkezet: bekezdések, felvezetés, kifejtés, lezárás; elvárt terjedelem
3-2 pont	részben rendezett gondolatmenet; aránytalan, erőltetett és/vagy hiányzó szerkezeti egységek (bekezdések, felvezetés, kifejtés, lezárás); elvárt terjedelem
1-0 pont	bizonytalan, azonosíthatatlan gondolatmenet; kirívó szövegtagolási hibák, hiányok; elvárt alatti terjedelem (400 szó alatt) elvárt feletti terjedelem (900 szónál több)
Nyelvi igényesség (stílus, nyelvhelyesség) – adható összesen 10 pont. A nyelvi regiszter, a stílus, a szókincs, a köznyelvi normának való megfelelés szerint.	
10-8 pont	megfelelő nyelvi regiszter; választékos, világos megfogalmazás és mondszerkesztés; pontosan alkalmazott, az értelmezési szempontokhoz illő gazdag szókincs; kifejező, árnyalt, következetes előadásmód; esetleg néhány kisebb nyelvi bizonytalanság
7-6 pont	gördülékeny megfogalmazás, átlátható mondszerkesztés; az értelmezési szempontoknak megfelelő szókincs; többnyire szabatos előadásmód; esetleg néhány, az értelmezést nem befolyásoló nyelvi, nyelvhelyességi hiba
5-3 pont	jellemzően töredékes vagy dagályos előadásmód, értelemzavaró mondszerkesztési, szókincsbeli pontatlanságok, nyelvhelyességi hibák; bizonytalanság a nyelvi regiszterben
2-0 pont	a szövegre nagyrészt jellemző igénytelen, pongyola nyelvhasználat; a megértést alapvetően gátló stilisztikai, nyelvhelyességi hibák, szegényes, széteső mondszerkesztés; sivár szókincs, értelemzavaró szóhasználat

MŰÉRTELMEZŐ SZÖVEG ALKOTÁSA

Értelmezze Nagy Gáspár költeményét! Elemzésében mutassa be az idősíkok jelentésteremtő szerepét, a mű meghatározó motívumait, valamint vizuális és poétikai eszközeit!

Fogalmazása 400-800 szó terjedelmű legyen!

Nagy Gáspár: Rengéseim

Amit megúsztam múlt nyáron Kaliforniában
az az idén januárban – 33 év után – itthon
lett való*
pontosan de többnyire pontatlanul írva/ejtve
szülőfalum nevét otthon lett v a l ó s á g
rengett a föld és rengett a hír a hajnali rádióban
morajlott bennem egyszerre a félelmes
emlék amit akkor '56 Nagyszombatján
a legnaposabb tavaszi délutánon éltem át
készülvén a Föltámadásra
utcát udvart söpörtünk felnőttek gyerekek
valami földöntúli játszadozásra is emlékszem
valami illatos égből pillanatra
mert megbotlottam szédültem
és a szomszédék kéménye mint egy rakéta
pár méterre húzott el mellettem
és morajlott és rengett és hörgött...
repedtek falak hullott a frissen meszelt
házakról a mész és szánkáztak a tetőnkőről
a cserepek
nagyanyám nagy sietve – már amennyire sietni tudott –
az udvar közepére botozott
imádkozott fennhangon és megjósolta
lesz még ebben az évben *valami*
már volt januári árvíz
most ez a földindulás de lesz még ennél
szörnyűbb is mert istentelen a nép
hát lett
eljött október
az ő összes rengéses haragjával
feküdtünk szalmazsákon éppen akkor
volt félig szétvert állapotban a ház
a kötővasak miatt
és jöttek a menekültek
meséltek nekem a forradalomról
velem egykorú fiúk hőstetteikről
s aztán át a határon
meg sem álltak Kaliforniáig
ezek a fiúk
akik most ott félnek a földrengéstől
de akkor nem féltek a tankoktól sem

csak éppen szüleik kezét fogva menekültek
akik nem tudták mi lesz holnap
milyen vérzivatar milyen földrengés következik
emlékszem még sokáig rengett a föld
az osztályajtó helyén pokróc lógott
így könnyebben kijutunk az udvarra
ha éppen „dőlné össze az iskola”
mondta a tanítónk
egyszer rengett még komolyabban
emlékszem nagyon megbillent a térkép
s én maradtam utolsónak
szent bámulattal néztem a Csendes óceán
kékségét éppen Kalifornia partjainál
.....
most azon gondolkodom
ha nagymama élne mit mondana nekünk
milyen imát milyen jóslatot?
(1989)

Forrás:

Nagy Gáspár, *Mosolyelágazás* (1993). *Nagy Gáspár összegyűjtött versei* (2007) Püski Kiadó, Budapest, 2007, 326–327.

Nagy Gáspár (Bérbaltavár, 1949 – Budapest, 2007) költő, író

*Földrengések Bérbaltaváron:

1956. március 31.

1989. január 26-27.

1989 – A magyarországi rendszerváltoztatás éve.

A **Tartalom** szempontból a dolgozat akkor helyezhető a legmagasabb kategóriába, ha a vizsgázó a feladatban megadott szempontok mindegyikét releváns, értékelhető közlésben, meggyőzően kifejti, összefüggéseiben feltárja, azaz

1. bemutatja az idősíkok jelentésteremtő szerepét,
2. a mű meghatározó motívumait,
3. valamint a vizuális és poétikai eszközöket.

A feladatkiírás szempontjaira a vizsgázónak mindenképpen szükséges válaszlelemeket adni; ezek hiánya tartalmi pontlevonásokkal jár.

Lehetséges válaszlelemek:

Az idősíkok jelentésteremtő szerepe

- két jelentős év határozza meg a mű tematikus szerkezetét: az 1956-os forradalom és szabadságharc esztendeje, valamint az 1989-es rendszerváltoztatás éve
- a két nagy történelmi eseményt földrengésmélység és jóslat előzi meg („a félelmetes / emlék [...] ’56 Nagyszombatján” – „nagyanyám [...] megjósolta / lesz még ebben az évben *valami*” – „eljött október”; „Amit megúsztam múlt nyáron Kaliforniában / az az idén januárban itthon / lett való” – „ha nagymama élne [...] milyen jóslatot” mondana)
- már a nyitómondat fő részében megjelenik a vers tematikáját meghatározó két időpont (1956, 1989) amelyekhez utalásszerű jelzéssel (egy alanyi mellékmondat)

- kapcsolódik egy harmadik is, az 1988-as amerikai élmény: „Amit megúsztam múlt nyáron Kaliforniában / az az idén januárban – 33 év után – itthon / lett való”
- az időviszonyokat változatos eszközökkel jelzi: ragtalan főnévvel („október”), ragos főnévvel („januárban”), jelzős szerkezettel („múlt nyáron”, „ebben az évben”, „’56 Nagyszombatján”, „tavaszi délutánon”), névutós főnévvel („33 év után”) vagy időhatározószókkal („most”, „még”, „akkor”, „éppen akkor”, „holnap”, „idén”)
 - a jelenre vonatkozó időjelölések nem az ábrázolt pillanat statikusságát jelzik, hanem (a múlt eseményeire, példáira rámutatva) a változásokat, a múltékonyságot, az átmeneti jelleget hordozzák magukban
 - a költemény a jelen és a múlt, valamint a jóslatszerű jövő párhuzamára és szembesítésére épül
 - az alapélmény, a friss tapasztalat (a földrengés) hívja elő az emlékeket
 - a *Rengéseim* lírai énje két különböző idősík emlékeit idézi fel: a jelenéből, 1989-ből (és annak még friss múltjából, év eleji tapasztalataiból) egy epikus, történetmondói aspektusba helyezkedve, retrospektív nézőpontból tekint vissza 1956 eseményeire: a faluját, Bérbaltavárt érintő március 31-ei (nagyszombati) földrengésre, valamint az októberi forradalom és szabadságharc eseményeire
 - a tér-idő viszony (kronotoposz) is rekonstruálható: Kalifornia – 1988; Bérbaltavár – 1956, 1989; továbbá egy vízióban, 1956 januárjában a térképet Bérbaltaváron szemlélve „Kalifornia partjainál” jár: mindez múltnak és jelennek, a gyermek én és a felnőtt én szerepkörének egybejátszása
 - a költeményben az idősíkok találkozása figyelhető meg: a múltban megjelenik a jövőkép („nagyanyám [...] megjósolta / lesz még ebben az évben *valami*”; „lesz még ennél / szörnyűbb is”) és a régmúlt is („már volt januári árvíz”), valamint a jelenből a jövőbe is próbál kitekinteni a lírai én: „ha nagymama élne mit mondana nekünk / milyen imát milyen jóslatot?”

A mű meghatározó motívumai

- a vihar képzetét (toposzt) felélesztő **rengés-motívum**
Az ókortól napjainkig a természeti katasztrófáknak (vihar, árvíz, földrengés) természetfeletti vagy szimbolikus jelentést is tulajdonítottak. Az ókori görög-római mitológiában ősi toposz a vihar: Zeusz/Jupiter haragja villámokkal sújtja a földet, a Bibliában szintén Isten haragját jelzi a rossz idő. Erre a hagyományra utalnak a következő összetett szavak: mennydörgés, mennykő, menkő, ítéletidő, istennyila stb. A világegést, a háborút szintén viharral jelzik az alkotók a műveikben: Ady Endre: *Emlékezés egy nyár-éjszakára*; Márai Sándor: *Egy polgár vallomásai* I. kötet vége; Babits Mihály: *Curriculum vitae* esszéje stb.
Nagy Gáspár versének szervező motívuma a földrengésélmény, amit hétéves gyermekként 1956-ban, majd felnőttként 1989-ben átélt, vagy éppen „megúszt” (lásd az amerikai útját). Apokaliptikus hatású, viharos erőt jelző motívum a **földrengés** élménye: „rengett a föld”, „és morajlott és rengett és hörgött...”; „repedtek a falak hullott a frissen meszelt / házokról a mész és szánkáztak a tetőnkéről / a cserepek”
- a **pusztulás vízió** evokálása végig jelen van a műben: a földrengés a végítélet jele, amely egy új ég és új föld **teremtését** is jelzi, egy mennybéli állapotot, az üdvösség elérését („földöntúli játszadózás”; „illatos égből pillanat”)
- a **jóslat szerepe**: a januári árvíz és a földrengések égi jelként szerepelnek a költeményben; itt fontossá válik az értelmezői szerep, a nagymama alakja, aki prófétikusan, az ima segítségével, erejével válik látnokká és szól a jövőről: „nagyanyám [...] / imádkozott fennhangon és megjósolta” (lásd: az 1956-os forradalom és

szabadságharc eseményei); „ha nagymama élne mit mondana nekünk / milyen imát milyen jóslatot” (lásd: 1989 – a rendszerváltoztatás éve)

- ehhez szorosan kapcsolódik az ok-okozati összefüggés, a bűn és a bűnhődés motívuma: „istentelen a nép”, azért van ez a büntetés
- **az emlékezés** költői attitűdje végig jelen van, áthatja a művet
- **a menekültek motívuma** két értelemben szerepel: a házaikat elvesztő, a földrengés elől menekülők képe, amely összekapcsolódik a forradalom és szabadságharc leverése után a hazájukat elhagyni kényszerülő emberekkel is
- **a forradalom és a földrengés** egybejátszása megfigyelhető a költeményben: „nem tudták mi lesz holnap / milyen vérzivatar milyen földrengés következik”
- **keresztény jelképek, motívumok:** 33 év; nagyszombat után (amikor Jézus a sírban nyugszik) a föltámadás napja, húsvétvasárnap következik, ami itt a forradalomba és szabadságharcba vetett hitet is jelképezi, az elnyomás, a halál után egy új élet kezdetét

Vizuális és poétikai eszközök, megközelítési szempontok

- a költemény jellegzetesen szabadvers formájú: egyetlen verstömbben jelenik meg a mű, a verssorok szabálytalan hosszúságúak, nincs központosítás és gyakori az enjambement-ok jelenléte; élőbeszédszerű tagoló ritmus, belső lüktetés, egyéni alkalmazású versbeszéd és a gondolatritmusos ismétlés jellemzi a művet
- csak a versnyitó mondat kezdődik nagybetűvel; a kis kezdőbetűk alkalmazása és a központosítás elhagyása nemcsak nyitottá teszi a struktúrát és az értelmezési teret, de a befogadót is bevonja az alkotói-értelmezői folyamatba
- a költemény (forma)szervező eleme a motívum-ismétlés, -variálás is: a rengés-motívum a legváltozatosabb formákban jelenik meg (szinonimák, hangutánzó szavak)
- vizuális elemek:
 - a szöveg kétrétegűségét megjelenítő kurziválás, a gondolatjelek alkalmazása stb. a látható nyelvnek a költészetbe emelését, a vizuális effektusokkal való alkotásmódot jelzik
 - vagylagosság jel („írva/ejtve”) a közlői és befogadói státuszt jelzi
 - a kurzívval szedett szavak, szókapcsolatok („*valami*”, „*hát lett*”) és a ritkított betűközzel jelölt főnév („*v a l ó s á g*”) a kiemelés eszköze
 - a közbeékelések („33 év után”; „már amennyire sietni tudott”) a pontosítást, az információkiegészítést segítik
 - a költő nyitottá teszi a struktúrát a három pont alkalmazásával, valamint a mű utolsó egységében alkalmazott pontozott sor az időt, teret és elbeszélői pozíciót váltó helyzetjelölés eszközévé válik
- a felütés hangneme, élőbeszédszerű közvetlensége meghatározza a további beszédmódot
- a kiváltó, a művet létrehozó élmény, a vershelyzet egy természeti jelenség (a földrengés) hatása
- a szókinccsvizsgálat lehetővé teszi a köznapi, prózai és a művészi szöveg rekonstruálását: a szleng szövegbe emelése még inkább élőbeszédszerűvé teszi a lírai én hangját („Amit megúsztam múlt nyáron”, „pár méterre húzott el mellettem”), valamint választékossá, színessé is az egyébként ritkán alkalmazott *botoz* ige tárgyatlan ragozású alakjának használatával („a nagyanyám [...] / az udvar közepére botozott”)
- a művészi szöveg eszközei: a hangutánzó és hangulatfestő szavak alkalmazása, a szinesztézia („illatos égbözei pillanat”), a megszemélyesítés („morajlott az emlék”; „szánkáztak a tetőnkrol / a cserepek”) és a képszerű beszéd, a hasonlat jelenléte („a szomszédék kéménye mint egy rakéta pár méterre húzott el mellettem”); a szinonimák

alkalmazásának pedig intenzitásnövelő ereje van a költeményben: „és morajlott és rengett és hörgött...”

- a gondolatritmus alkalmazása és a halmozott mondatrészek használata fokozó hatásúak
- az összetett mondat szerkezetek, az egyetlen versmondatban való megszerkesztettség lehetővé teszik az összérzetek megjelenítését
- a képi motívumok, az összetett képek szürreálisak és több síkon értelmezhetők

Szövegformálás

- a verscím értelmezéséhez a nyitókép adja az első információt
- látomásos leírások expresszív eszközökkel
- a retrospektív leírás során az „emlékszem” ige háromszor fordul elő
- a lírai én hangja a másik (a nagymama) hangjával egybefonódva jelenik meg
- személyes motívumokkal külső mozzanatok látomásos felidézése történik
- a felütés személyes közege apokaliptikussá, prófétikussá, kozmikus távlatúvá válik
- a zárlat a lírai én helyzetértelmezése

REFLEKTÁLÓ SZÖVEG ALKOTÁSA 20 pont	
Tárgyi tudás, általános tájékozottság; problémaérzékenység, gondolatgazdagság; gondolatmenet, szövegfelepítés; nyelvi igényesség (stílus, nyelvhelyesség) szerint.	
Tartalom	
5-4 pont	releváns, tárgyyszerű választ ad a feladat valamennyi szempontjára, bizonyítja tájékozottságát, kritikai gondolkodását, alkalmazza tárgyi tudását
3-2 pont	a feladatmegoldásban részleges válaszok; hiányos tájékozottság, esetleges tárgyi tévedés/ek
1-0 pont	erősen hiányos megoldás, kitér az adott szempontok elől; tájékozatlanság, félreértések
Problémaérzékenység	
5-4 pont	problémamegoldó gondolkodás, meggyőző, kifejtett állítások, következtetések; gondolati érettség, nyitottság, gondolatgazdagság, ítélőképesség érvényesülése
3-2 pont	helyenként kifejtetlen, megalapozatlan állítások; kevésbé releváns, közhelyes gondolatok
1-0 pont	érzéketlenség a problémára; irreleváns megállapítások, félreértések, felületese megközelítés
Gondolatmenet	
5-4 pont	relevánsan felépített gondolatmenet; arányos tagolású szerkezet: bekezdések, felvezetés, kifejtés, lezárás; elvárt terjedelem: 150-450 szó
3-2 pont	meggyőző gondolatmenetre törekvés; aránytalan, erőltetett és/vagy hiányzó szerkezeti egységek (bekezdések, felvezetés, kifejtés, lezárás); elvárt terjedelem (150-450 szó)
1-0 pont	bizonytalan, azonosíthatatlan gondolatmenet; kirívó szövegtagolási hibák, hiányok; elvárt alatti terjedelem (150 szó alatt) elvárt feletti terjedelem (550 szó fölött)
Nyelvi igényesség (stílus, nyelvhelyesség)	
5-4 pont	megfelelő nyelvi regiszter; választékos, gördülékeny megfogalmazás, kifejező mondatszerkesztés; gazdag, pontosan alkalmazott, az értelmezési szempontoknak megfelelő szókincs; kiváló nyelvhelyesség
3-2 pont	választékosságra törekvés; néhol töredékes előadásmód, mondatszerkesztési, szókincsbeli pontatlanságok, bizonytalanság a nyelvi regiszterben; néhány nyelvhelyességi hiba
1-0 pont	igénytelen, dagályos nyelvhasználat; stilisztikai hibák, szegényes, pongyola mondatszerkesztés, szókincs; értelemzavaró megfogalmazások (nyelvhelyességi hibák)

REFLEKTÁLÓ SZÖVEG ALKOTÁSA

„...a »szerepvers«, az »idegen« jelmezbe bújás nem egyszerű énrejtő-álcás reagálás a mind kevésbé körülírható érzéki »valóság«-ra, hanem lényegében azonosulási gesztus: az irodalom, a költészet, a művelődés által feltárt, ismertté tett világokra reagál [a költő] olyképpen, hogy a megszólalás különféle lehetőségeiben a maga helyzetét és tapasztalatát, világérzékelését és világtudását mutatja föl.”

Forrás: Füzi László (2000): Lakatlan sziget. In: *Árgus* 3:48.

„A nyelv elsődlegességének bármifajta elismerése minden megnyilatkozást szükségszerűen felruház valamilyen »szereppel«, ebben az értelemben minden vers »szerepversnek« minősíthető, ami azt is jelenti, hogy bármely lírai én létesülése egyben magával vonja valamilyen »maszk« létrejöttét az olvasás során.”

Forrás: Kulcsár-Szabó Zoltán (2007): „Én” és hang a líra peremvidékén. *Metapoétika*, Kalligram, Pozsony 83.

A szerepversben a költő belehelyezkedik más ember egyéniségébe, magatartásába, s ebből a szerepből szólal meg.

Fejtse ki véleményét a szerepben való megszólalás lehetőségeiről és céljairól, reflektáljon az idézetekre is! Legalább két-három irodalmi példára hivatkozva igazolja álláspontját! Megoldása 150-450 szó terjedelmű legyen!

A **Tartalom** és a **Problémaérzékenység** szempont szerint akkor helyezhető a dolgozat a legmagasabb kategóriába, ha a vizsgázó érdemben kifejti véleményét, melynek során:

- állást foglal a feladat kiírásában felvetett kérdésekről,
- reflektál a kapott idézetekre,
- hivatkozik legalább két-három műre mindezek alátámasztásául.

Lehetséges tartalmi elemek:

- miért választotta az adott szerepet a költő?
- mi indokolja, hogy eltávolítsa magától a beszélőt?
- a vallomás elrejtése vagy éppen nyomatékosítása kedvéért öltött álarcot, maszkot a beszélő?
- a szerep megképződése: a lírai alany és szerepe közti azonosság vagy távolság miatt?
- a lírai én eltávolító gesztusa
- a lírai személyesség tárgyiasításának egyik módja
- maszkfelvételes tárgyiasítás
- a megszólalás többféle szerepből való értelmezhetősége
- a megalkotott beszélővel való dialógus
- a belső dialógus szerepe lehet az idő- és értékszembesítés
- egyetlen látószög hiánya
- különböző korok/idők egymásmellettsége
- azonosulás, a közös probléma vállalása
- a szöveg folyamatos érvényessége az időben (pl. Kölcsey Ferenc: *Himnusz, Vanitatum vanitas, Zrínyi dala, Zrínyi második éneke*)
- a lírai én személyiségének osztottsága
- a versben több lírai szerep megalkotása
- párhuzamos szólások
- önmegszólító versbeszéd lehetősége

- a szereppel való azonosulás paradox módja (azonosulás vagy kényszer) (pl. Vörösmarty Mihály: *A vén cigány*)
- a szerepjátszás különféle formái
- a vers beszélője messze eltávolodik a költőtől, jelmezt ölt magára, egy másik személyt (tárgyat, állatot) formál meg szavaival
- költői szerepváltozatok: a szöveg megalkotásával teremtett megszólalási módok (pl. Csokonai Vitéz Mihály: *Szerelem dal a csikóbőrös kulacshoz*, Petőfi Sándor helyzetdallai, romantikus költőszerpeji)
- a költő eleve meglévő, szereplő hajlama, a szerepjáték iránti vonzalma, mimikus játék (pl. Petőfi helyzetdallai)
- a szerep egyfajta szükségyszerűség, a befogadói közeggel való kommunikáció (Petőfi)
- a szerepjátszó költő nem utánoz, hanem átlényegül, azonosul (Petőfi népdallai)
- a személyes megszólalás nehézségét oldja fel a szerepben való megszólalás
- kevésbé vallomásos hang
- az alakmás szerepeltetés eltávolító gesztusa
- szerepjátszás és a szerepjátszás lelepleződése (pl. Arany János: *Koldus-ének, Az örök zsidó, Ráchel siralma*, ~ drámai monológ, Baka István, Orbán János Dénes, Rakovszky Zsuzsa, Vas István, T. S. Eliot versei)
- rejtőzködés, a szemérmes költő valaki másnak a maszkjában vall legbensőbb érzéseiről, ügyeiről (pl. pályakezdő költők esetében gyakori)
- a Ki vagyok én? – keresése, a személyiség sokfélesége, örökké változó volta Ady lírájában (pl. Ady Endre kuruc versei, *Sípja régi babonának, Bujdosó kuruc rigmusa*)
- a Rimbaud-líra különféle personákat teremtő vonásai, „ÉN – az mindig valaki más”
- költői szerepértelmezések (pl. Vörösmarty: *A vén cigány*, Babits: *Cigány a siralomházban*)
- saját szellemi önéletrajz, költői szerepfelfogás, és az ezekkel való küzdelem (Babits Mihály: *Jónás könyve*. Babits Jónás maszkjának megalkotásával távolítja el magától a szerepet.)
- a későmodernségben a személyiség osztozottságának tapasztalata, a szerepekre bomló lírai én megszólalása
- a kettős látásmód együttes megjelenése (pl. Kosztolányi Dezső: *A szegény kisgyermek panaszai, Esti Kornél éneke*, Füst Milán: *Önarckép*, eclogák)
- nemi szerepet váltó irodalmi szerepjátékok (pl. Weöres Sándor: *Psyché*)
- formagazdagság, következetes részletességgel felépített költői maszkok, alakmások (pl. Kovács András Ferenc: *Lázary René Sándor*)
- az én megsokszorozása megidézett vagy kitalált alakok által
- alakváltó, próteuszi költészet (pl. Weöres Sándor: *Héphaisztosz*)
- a szerepjátszás, a maszk szolgálhatja az ironikus hang elmélyítését (pl. Kovács András Ferenc számos versében)
- a szereplíra nyelvi jellegű szerep, a szerepversek nyelvi virtuozitása (pl. KAF: Hadd-el-Kaf: *Azannya nyelves cselédek*)
- a lírai én megalkotásának nehézségeit hidalja át a szerepvers, hangnem, szókincs megtalálása (pl. Rakovszky Zsuzsa szerepversei)
- az E/1. és az E/3. személyűség összeolvadása létesít egyfajta modális kapcsolatot (pl. Kányádi Sándor: *Részeges Agamemnon, K. Gy. színművész utolsó monológja*)
- helyzete szerint háttérbe szorul a lírai én, de előadásmódjában a lírai alany hangját halljuk a szerepen keresztül
- transztextuális alakváltás (pl. Kányádi Sándor: *A bujdosni se tudó szegénylegény éneke*); Kányádi direkt módon felszólít a *Románc* című vers szerepversként való olvasására

- a szereplíra sajátos, játékos változatai Varró Dániel költészetében (*Bús Piros Vödör dala*)
- az ötvenes években saját valódi líráját rejteni kényszerülő költő mások szavával mondta el, amit maga nem mondhatott (Vas István: *A fordító köszönete*)

A javítási-értékelési útmutató tartalmi elemeitől eltérő minden jó választ el kell fogadni!

A **Gondolatmenet** és a **Nyelvi igényesség** szempontok értékelése az általános értékelési szempontok alapján történik.

MELLÉKLET

A szövegalkotási, a nyelvhasználati, nyelvhelyességi hibák jelölése

A szaktanár az előforduló hibákat piros tollal javítja. Ceruzás bejegyzések, jelek a dolgozatokban nem hagyhatók.

- tartalmi hiba: _____
- szerkesztési hiba: - - - - -
- szórend, mondatrend: a helyes sorrendet függőleges vonalakkal és a szavak fölé írt számozással jelöljük. A bekezdések sorrendjét a margón számozással jelöljük.
- logikai hiba, ugrás a tagmondatok, mondatok vagy bekezdések (a szöveg nagyobb egységei) között: →, ←, ↑, ↓
- logikai vagy nyelvi ellentmondás: ↔
- nyelvhasználati, nyelvhelyességi és stílushibák jelölése hullámos vonallal történik:
~~~~~

Az egymást követő mondatokban folyamatosan jelentkező, ismétlődő hibák esetében a hullámos vonalat a margón, függőlegesen kell kitenni.

- hiányzó bekezdés jele: fordított Z betű
- fölösleges bekezdés (álbekezdés) jele: áthúzott fordított Z betű
- szövegbeli hiány jele: √
- a feladatkiírás szempontjából releváns tartalmi elem jelölése: ✓

A helyesírási hibák jelölési formái

- súlyos hiba: 2 vagy 3 vonalas aláhúzás (az aláhúzás fejezze ki a hiba pontértékét)
- enyhe (egyéb) hiba: 1 vonalas aláhúzás
- egybeírás jele: függőleges vonás alul-fölül domború félkörrel: ⊕
- különírás jele: függőleges vonás alul-fölül homorú félkörrel: ⊖
- A helyesírási hibák jelölése tájékoztasson a hibák minősítéséről is. A könnyebb összeszámolás végett a hibapont a hibával egy sorban a margón jelölhető.

A helyesírási hibák értelmezése és minősítése

- A helyesírás értékelése az érettségi írásbeli vizsgán 2017 májusától *A magyar helyesírás szabályainak* 12. kiadása alapján történik.
- Ismétlődő hibákra csak az első előfordulás alkalmával adható hibapont. Csak az ugyanabban a szóban előforduló megegyező hiba számít ismétlődő hibának. Ugyanazon toldalékok hibás írása különböző szavakban nem ismétlődő hiba. (A központozási hibák minősítését l. alább.)
- A közkeletű szó fogalma bizonyos fokig környezet- és műveltségfüggő. Megítélésében meghatározóak a középiskolai tanulmányok, ugyanakkor a vizsgatárgy szakszókincse közkeletűnek tekintendő (pl. metafora, szimbólum, ars poetica, motívum)
- A nyelvhelyességi hiba nem helyesírási hiba (pl. a *-ban/-ben* és a *-ba/-be* határozóragok keverése).
- Az idézetekben elkövetett helyesírási hibákat a javító tanár ugyanúgy súlyos és egyéb hibák közé sorolja, ha a vizsgázónak volt lehetősége az idézet szövegének ellenőrzésére. Ha a vizsgázó emlékezetből idéz, és esetleg téved, hibáit az enyhe hibák közé kell sorolni. A költői-írói helyesírás átvétele a tanuló saját szövegében nem hiba, ha az idézet szó szerinti és idézőjellel jelölt. Amennyiben az idézet jelöletlen és/vagy tartalmi idézet, akkor az előforduló hibákra a hibának megfelelő hibapontszámot kell adni.

- A helyesírási hibákat a szövegértési és nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsorban, valamint a szövegalkotási feladatokban együttesen kell figyelembe venni.
- **A vizsgadolgozat a helyesírás és az íráskép szempontjából nem értékelhető, azaz 0 pont, ha:**
  - a vizsgázó a műértelmező szövegalkotási feladatot nem oldotta meg, vagy a megoldás terjedelme kevesebb, mint 40 szó
ÉS
  - a reflektáló szövegalkotási feladatot nem oldotta meg, vagy a megoldás terjedelme kevesebb, mint 15 szó
ÉS
  - a javító tanár úgy ítéli meg, hogy a szövegértési és nyelvi-irodalmi műveltségi feladatsorban a vizsgázói megoldások terjedelme összességében nem teszi lehetővé a helyesírás és az íráskép értékelését.
- Ha a vizsgázó a megírt szövegalkotási feladatban a kidolgozási idő alatt javítani akar, akkor a javítás szabályos módja: a dolgozatíró javítani kívánt szót /szavakat egy vonallal áthúzza, a helyesnek vélt szót /szavakat pedig újra leírja.
- Az ékezethasználát pongyolának minősül, ha az egyezményes ékezetek helyett a vizsgázó egyéni jeleket használ. Az egyéni írássajátosságok nem mentesítik a vizsgázót a hosszú és a rövid magánhangzók megkülönböztetésének kötelezettsége alól.

A helyesírási típushibák pontozása

Megjegyzés: Az alábbiakban a súlyos hibáknak két típusát különböztetjük meg: az egyik 3 hibapontot, a másik 2 hibapontot ér.

Súlyos hiba (3 hibapont)

- mássalhangzók időtartamának hibás jelölése közhasználatú szavakban (pl. *friss, kommunikáció, kötelezettség*)
- mássalhangzók kapcsolódásának hibás jelölése (teljes és részleges hasonulás, összeolvadás, rövidülés, nyúlás, kiesés (pl. *Ivett-tel, dühhel/dühvel, százsor, színpad, mondja, hallgat, egyes, gondtalan*)
- kis- és nagy kezdőbetű tévesztése közhasználatú tulajdonnevek (pl. *Magyar Tudományos Akadémia, Természet Világa*), melléknevek és egyelemű tulajdonnévből képzett melléknevek (pl. *francia, balatoni, vendéglátóipari, adys*) esetében
- igekötős igék hibás egybe-, illetve különírása (pl. *lemegy, megy le, le fog menni*)
- a *ly – j* tévesztése közhasználatú szavakban és toldalékokban, az *ly – j* hiánya vagy kiejtés szerinti jelölése (pl. *folyik, folyjon, megfojtja*)
- a felszólító módú igealakokban (pl. *higgyen, hagyja*)

Súlyos hiba (2 hibapont)

- tagadószó egybeírása az igével, a tagadott szóval, a tagadott kifejezéssel
- magánhangzók időtartamának tévesztése közhasználatú szavakban és toldalékokban (pl. *árbóc, búra, immunis*; az *a-á* és *e-é* hangok felcserélése nem időtartamhiba, csak enyhe hiba)
- közhasználatú szavak elválasztása
- mondatkezdő nagybetű tévesztése

Enyhe (egyéb) hiba (1 hibapont)

- közhasználatú szavak/összetett szavak különírása, illetve szókapcsolatok egybeírása (pl. *csoda szép, nagy méretű, véghez visz; nyitvatartás (üzemidő), kémiaszakkör, szabadvers, vendéglátóipari*)
- nem közhasználatú szavak súlyos hibái
- köznevek kezdőbetűjének tévesztése (pl. világháború)
- kezdőbetű tévesztése több elemből álló tulajdonnévből képzett melléknév esetében (pl. *New York-i, budapest – bécsi, Csokonai Vitéz Mihály-os*)
- betűtévesztés vagy felcserélés, betűkihagyás, szótagkihagyás
- a központoszási hibák kivételével minden más, a súlyos hibák között nem felsorolt hiba

Központoszási hiba (összesen maximum 4 hibapont)

A központoszási hibák típusai:

- mondatzáró írásjelek
- tagmondatok közötti írásjelek (ide soroljuk a közbeékelés jelölését is)
- mondatrészek közötti írásjelek hiánya vagy téves jelölése
- egyéb írásjelek hiánya vagy téves jelölése (pl. a címek, a megszólítás, az idézés írásjelei, sorszámnevek, dátumok írása, szavak és szórészek közötti írásjelek elmaradása, írásjel indokolatlan átvitele új sorba, valamint minden olyan írásjel-használati hiba, ami az 1-3. típusba nem tartozik)

5, bármely típusú központoszási hiba után 1 helyesírás hibapont jár. Központoszási hibákkal 4 hibapontnál több nem szerezhető.

A helyesírás vizsgapont kiszámítása

A helyesírás hibapontok átszámítása vizsgaponttá úgy történik, hogy a javító tanár összegzi a súlyos, az enyhe és a központoszási hibák hibapontjait, majd a következő táblázat szerint átváltja vizsgapontokra:

Hibaponthatár	Vizsgapont
0–2	8
3–4	7
5–6	6
7–8	5
9–10	4
11–12	3
13–14	2
15–16	1
17 –	0

Az íráskép értékelése

Adható összesen 2 pont a rendezettség, az olvashatóság és a kulturált forma (javítások, ékezethasználát kulturáltsága) alapján. A pongyola ékezethasználát hibái (az ékezetek egyéni vagy nehezen azonosítható módon jelölése) és a magánhangzók időtartamhibái nem moshatók egybe.

Teljesítményszintek:

- A dolgozat írásképe **0 pont**, ha az íráskép alig olvasható vagy a terjedelem nagy részében rendezetlen, vagy sok és kulturálatlan javítás van a szövegben, vagy a dolgozatíró az ékezetek szabályos jelölésére nem fordít figyelmet. A felsorolt hibatípusok közül egyetlen hibatípus megléte is 0 pontot eredményez, ha nagyszámú hiba fordul elő.
- **1 pont adható**, ha a dolgozat írásképe alapvetően rendezett, zömében jól olvasható, s a külső forma hibáinak száma (javítások, ékezethasználata rendezettsége) néhány hibánál nem több.
- **2 pont adható**, ha a dolgozat írásképe rendezett, végig jól olvasható, javításai szabályosak, és ékezethasználata követi a szabályos hangjelölést.